

Lenin az erdélyi sajtóban a forradalom első évében

Hosszú időn át az volt a hiedelem, hogy Leninről alig tudtak valamit és alig vettek tudomást az októberi forradalom előtt Kolozsváron, Nagyváradon, Temesváron és a többi, többé-kevésbé fejlett polgársággal és kialakult munkásosztállyal rendelkező városban. A különböző városok szocialista és polgári sajtója tanulmányozásának eredményei azonban azt bizonyítják, hogy már az 1917-es polgári demokratikus forradalom idején feltűnik Lenin neve az erdélyi sajtóban, s onnan egyáltalán nem kerül le sem az októberi forradalom előtt, sem azután.

A kolozsvári *Ellenzék* és *Ujság*, a lugosi *Drapelul*, a brassói *Gazeta Transilvaniei*, a nagyszebeni *Hermannstädter Zeitung* egyaránt rendszeresen beszámol már 1917 márciusában az akkori Pétervár forradalmi eseményeiről. Az *Ellenzék* március 15-én vezércikket közöl az oroszországi állapotokról, amelyben még kétségét fejezi ki az események forradalmi jellegét illetően, de megállapítja, ha valóban forradalom volna, üdvözlőnk kell, mert meghozza számunkra a békét. Másnap már hírt közöl a forradalom győzelméről és a cár lemondásáról, s március 17-én közli az orosz munkások felhívását a katonákhoz: „Ne lőjeteek belénk! Mi azt akarjuk, hogy Oroszország sorsát ne az áruló és tolvaj miniszterek irányítsák, hanem olyan miniszterek, akik véget vetnek a háborúnak, annak a háborúnak, amely asszonyaitokat özvegyé s gyermekeiteket árvákká teszi. Katonák! Csatlakozzatok hozzánk, segítsetek a cárizmus megdöntésében. Kaszárnyáitokból vonuljatok az utcára és kiáltások velünk: Le a háborúval!”

Ugyanezekben a napokban a *Drapelul* a pétervári nép „kenyér- és békevágy“-áról ír, és megállapítja: „Amióta az orosz forradalom kitört, a béke követelését nem lehet levenni a napirendről“. Az első hírt Leninről az *Ellenzék* április 5-i számában olvassuk. A hír szerint a Svájcban élő orosz szocialista vezető, Lenin kijelentette, hogy az orosz szocialisták javasolni fogják a fegyverszünet azonnali megkötését. Lenin ugyanakkor reményét fejezi ki, hogy „Oroszország egy újabb igazi forradalom küszöbén áll“.

Minden hír a békét követelő Leninről szól ezekben a hetekben. Az *Ellenzék* április 16-án reprodukálja Lenin nyilatkozatát a békéről, amelyet a *Dagens Nyheter* lapnak adott Stockholmban. Lenin kijelenti, hogy „a legtökéletesebb egyetértésben“ a francia, svájci és német szocialistákkal, harcol a békéért. Egy hét múlva a szabadelvű polgári lap azt adja hírül, hogy Lenin „hősi agitációt“ folytat Oroszországban a háború ellen. Az április 27-én megjelent hír szerint Lenin kijelentette,

ha nem marad más megoldás a béke érdekében, akkor az ideiglenes kormányt meg kell dönteni „polgárháború” útján.

A Lugoson megjelenő *Drapelul* növekvő rokonszenvvel figyeli az orosz forradalom eseményeit. Egyik cikkében megemlíti, hogy „az egész békét óhajtó világ feszülten figyeli az oroszországi hatalmas vajúdasokat, amelyeknek kikristályosodásától függ a háború sorsa” (április 25/május 8). Egy másik cikk megállapítása szerint „rendkívüli benyomást tesz, ahogyan az orosz munkás és katona ellenőrizi az ideiglenes kormány nyilatkozatait” (április 27/május 10).

Májusban azonban egymásnak ellentmondó hírek jelennek meg a lapokban. A munkás- és katonatanács végrehajtó bizottsága Lenin ellen foglalt állást, és ellenagitációt hirdet meg Lenin és hívei agitációja ellen (*Ellenzék*, május 2). Lenin „leleplezte Miljukovot”, Lenin „letűnt”, Lenin „elhagyta Pétervárt, mert személyi biztonsága veszélybe került” — közlik néhány nap múlva (*Ellenzék*, május 9. és 11). Ezután néhány héten át nem találkozunk Lenin nevével. De júniusban újabb hírek terjesztik tevékenységét. Az *Ellenzék* közli, hogy az orosz szocialisták négy frakcióra szakadtak s a „két szélsőséget” Lenin és Plehanov képviselik (június 19). Egy hónap múlva arról számol be a lap, hogy Lenin lapját, a *Pravdat* nem küldhetik a frontokra, sok hívét letartóztatták s magát Lenint rendőri felügyelet alá helyezték (július 11).

A *Drapelul* „Nagy zavargások Oroszországban” címen hosszú vezércikkben foglalkozik a forradalmi eseményekkel. „A Lenin vezetése alatt álló bolsevik szocialista frakció — amely nem vesz részt a kormányban s a burzsoázia elleni proletárforradalmat propagálja — az orosz katonai offenzíva alkalmával nagy fegyveres demonstrációt szervezett Péterváron és agitátoraival széles körű propagandába kezdett a hadsereg soraiban, hogy azok ne kövessék a támadásra vonatkozó parancsokat, az ellenség ugyanis nem a fronton van, hanem az ország belsejében s a proletárok kötelessége nem a külső, hanem a belső ellenség elleni harc” (július 11/24).

Megjelennek a polgári sajtóban az orosz forrásból elindult hírek Lenin „német szolgálatban” állásáról, Lenin híveinek „hazaárulókká” nyilvánításáról s a leninisták „eltiprására” irányuló intézkedésekről. „A frontokon azonban súlyos a helyzet — olvassuk a *Drapelulban* —, mert a Leninhez csatlakozott ezredek egész sora megtagadta a támadásra kiadott parancsok teljesítését” (július 11/24).

Lenint le akarják tartóztatni — írja az *Ellenzék* (július 11), Lenin „önként jelentkezett a bíróságon” — közli a *Drapelul* (július 15/28). Lenin Kronstadtban van, s átvette a „vörös gárdák” vezetését — olvassuk (*Ellenzék*, július 21), majd néhány nap múlva ugyanaz a lap a Lenin elleni üldözésről ír, s közli, hogy Lenin együtt Kamenyevvel, Zinovjevvel és Koszlovskijjal valószínűleg Finnországba „menekült” (július 24). Egy nap múlva vezércikkben írják, hogy „Oroszország sorsa ma Kerenszkij és Lenin kezében van” s „a két vezető közötti harc annyira kiélesedett, hogy kettőjük közül egyiknek buknia kell” (július 25).

A lapokban megjelent cikkek azt bizonyítják, hogy a szabadelvű sajtó 1917 nyarán Leninnel rokonszenvez a háborút továbbfolytató Kerenszkijjelle szemben. A *Kerenszkij munkában* című vezércikkben zsarnoknak nevezik az orosz miniszterelnököt, aki „letartóztatja Lenin híveit”, börtönbe veti és hadbíróság elé állítja őket (*Ellenzék*, július 26). Egy másik cikk hírt ad Makszim Gorkij kiállításáról Lenin mellett (július 28).

Heteken át ismét Lenin „eltűnéséről” adnak hírt a lapok. Lenin „eltűnt” Pétervárról, Lenin Kronstadtban van, Lenin „nincs sehol”, Lenin „külföldre menekült” — olvassuk 1917 augusztusának első napjaiban. Ezekben a napokban, miközben Kerenszkij kormánya hajszát folytat a bolsevikok ellen, kibontakozik Kornilov tábor-

nok fegyveres ellenforradalma. A Temesvárt megjelenő szociáldemokrata orgánus, a *Der Volkswille*, határozottan elítéli az 1917 júliusában kitört ellenforradalmat (július 28). De még egyes polgári lapok is a munkásság mellett foglalnak állást. A kolozsvári *Újság* pedig ismételten megállapítja, hogy nem lehet tudni, hol áll meg az a forradalom, amelynek egyik oldalán a „maximalista“ Lenin s a másikon a „nemzeti szocialista“ Kerenszkij áll (augusztus 21/szeptember 13).

Amikor pedig augusztusban és szeptemberben a belső polgárháborúban a hatalomért folyó harc központjában Kerenszkij és Kornyilov áll, az *Ellenzék* közli, hogy Lenin Oroszországban van, s álnéven írja cikkeit a *Pravdába* (szeptember 11). A lap megállapítja, hogy az üldözések ellenére Kronstadt a leninisták fellegvára, majd vezércikkben foglal állást Lenin mellett az „angol és amerikai pénzzel“ dolgozó Kerenszkijjel szemben, aki „kegyetlen háborút“ indított Lenin ellen, aki pedig a forradalom lángrollobbantásával nemcsak Oroszország cári zsarnokság alóli felszabadítására törekedett, hanem az emberiséget a békével kívánta megajándékozni (szeptember 22).

*

A sajtó tanulmányozásával így érkezünk el 1917 októberéhez. Mozgalmas események követik egymást. A lapok úgyszólván naponta közölnek híreket az utcai tüntetésekről és forradalmi előkészületekről, a hadseregben mind gyakoribbá váló lázadásokról s főleg a pétervári és kronstadti munkástanács forradalmi tevékenységéről. Lenin nevével azonban ritkábban találkozunk az októberi forradalom győzelmének előestéjén.

A győzelmes forradalom után két-három nappal ismét naponta írnak Leninről, sőt ettől kezdve beszédeiből is közölnek részleteket. Az *Ellenzék* megállapítja, hogy Lenin kormányzata a proletariátus diktatúráját jelenti, s hogy első intézkedései a béketárgyalások megkezdésére és a tőkének az egész nemzet javára való kisajátítására vonatkoznak (november 10). A *Drapelul* is megállapítja, hogy a forradalom élére a leninisták kerültek, akik a béke azonnali megkötésének elvét proklamálták, s elhatározták a birtokok kisajátítását (október 28/november 10). Néhány nap múlva rendkívül melegen állapítja meg: „Ki mondhatná meg, mi történik ma Oroszországban. milyen hatásuk lesz ezeknek az eseményeknek a háború menetére, s a módot, hogyan fognak végződni?!... Hiszen mindaz, ami Oroszországban történik, egy nagy nép vajúdása és erőfeszítése, hogy elérjen a világossághoz és szabadsághoz, a békéhez és jóléthez“ (október 31/november 13). A cikket a lap szerkesztője így fejezi be: „Lenin békét akar, a világot békére akarja kényszeríteni. De nem akármilyen békéről van szó, hanem, ahogyan Lenin mondja, demokratikus békéről, s felszólítja az egész világ proletariátusát a béke megkötésére és a világ átalakítására a mai Oroszország képére és hasonlóságára.“

Nap mint nap jelennek meg a legkülönbébb forrásokból a forradalomra vonatkozó hírek, de Lenin neve egyikből sem hiányzik. „Növekszik Lenin tábora“, „...a hadsereg Lenin mellett“, „...a balti flotta is csatlakozott Leninhez“, ...a harc még folyik Lenin, Kerenszkij és Kornyilov között, az antant nem hajlandó elfogadni Lenin javaslatait... Megjelenik az első hír a német baloldali szocialisták állásfoglalásáról, akik „Lenin felülkerekedésében az igazi orosz forradalom győzelmét“ látják (*Drapelul*, november 2/15).

Megjelenik az első rövid életrajz is az *Ellenzékben*, s megjelennek a lenini békepolitikával szembeni aggodalmat kifejező cikkek is a demokratikus polgári sajtóban. A *Drapelul* nyíltan felveti a problémát: „Ha feltételezzük, hogy Lenin

politikája őszinte, akkor a leninista béke egy új, még az eddiginél is elkeseredettebb háború kitörését jelenti, a társadalmi háború kitörését, amely alapjaiban fordítja fel az államélet évszázados intézményeit (november 14/27). Az *Ellenzék* a békeakaratot pozitívnak tartja, s a cikkíró, miután felveti a kérdést, vajon Leninnek lesz-e elég ereje diadalmaskodni az angolok szolgálatában álló „megfizetett és korrupt” ellenforradalmi erők felett, megállapítja: Oroszországban a békeakarot oly nagy, hogy azt az antant sem fenyegetéssel, sem pénzzel már elfojtani nem képes (november 17).

A szocialista lapok állásfoglalásáról nem írhatunk, mert a háború lehetetlenné tette kiadásukat. A munkásság a *Népszavát* olvasta, amely lelkesen üdvözölte az októberi forradalmat. A román szociáldemokraták lapja, az *Adevărul* több évi kényszerű szünet után 1917. október 8-án jelenik meg újra hetilapként. November 18-i számában üdvözli Lenin és Trockijt, s felszólítja a munkásságot, hogy kövesse Lenint, a „béke apostolát” és az orosz munkásságot, amely „felélesztette szibadtságából a világ minden népét”. „Lenin most csaknem 50 éves, és gazdag tevékenység áll mögötte, amelyet a munkásosztály javára és felszabadítására fejtett ki (november 5/18). Az *Adevărul* november 26-án közli Lenin fényképét.

A háború alatti években megjelent egyetlen szociáldemokrata lap, a temesvári *Der Volkswille*, rendszeresen közli az orosz forradalom híreit, s 1917. november 17-i számában „Oroszország, a forradalom és a béke” című cikkében foglal állást Lenin mellett. Hivatkozik Lenin egyik beszédére, amelyben a forradalom három alapvető célkitűzéseként a háború azonnali befejezését, a föld átadását a parasztnak s a gazdasági válság megoldását jelölte meg.

A forradalom győzelme és Lenin társadalmi reformjai a polgári sajtó ellenséges magatartását váltják ki 1918-ban. A munkásság azonban szervezeteiben növekvő bizalommal és harci készséggel figyeli a forradalmat. A *Népszava*, az *Adevărul* és a *Der Volkswille* mellett, különösen 1918 második felében és 1919-ben újabb szocialista lapok jelennek meg. A kolozsvári *Erdélyi Munkás*, a nagyváradi *Munkás Újság*, a *Szatmári Népszava*, a brassói *Világosság*, az *Inainte* és *Nepakarat* Temesváron, a *Wahrheit* és *Igazság* Nagyszebenben, a lugosi és nagykárolyi *Nepakarat* rendszeresen foglalkozik az orosz forradalmi munkásosztály harcaival és Leninnel. 1919 elején pedig megjelennek az első kommunista lapok: *Glasul poporului*, a *Revoluția socială*, a *Foiaia țaranului* és a *Bihari Vörös Újság*, amelyek rendszeresen közlik Lenin beszédeit. Az első részletes Lenin-életrajz 1919. március 27-én jelenik meg a *Glasul poporului* és a nagyváradi *Munkás Újság* című lapokban.

*

Rövidre fogott áttekintésünk azt bizonyítja, hogy az erdélyi sajtó rendkívüli figyelemmel kísérte a forradalom első szakaszától kezdve Lenin tevékenységét. Kötetnyi anyagot tesznek ki a cikkek és hírek, amelyek tevékenységére vonatkoznak. A szocialista és polgári sajtó nyilván más-más kiindulási pontról és más szemlélettel figyelte annak a zseniális férfinak a tevékenységét, akinek jelentős szerepe volt a huszadik század történetének megváltoztatásában.

Jordáky Lajos

Lenin művei Erdélyben a két világháború között

A marxizmus—leninizmus klasszikusai műveinek hazai elterjedéséről számos tanulmány látott napvilágot. Ismeretes, hogy e művek közül egyesek mikor, hol jelentek meg könyv formában vagy a sajtóban itthon, és melyek jutottak be külföldről. Elég sokat tudunk arról is, hogy egyes régi kiadványok hol találhatóak. Ez az inkább bibliográfiai jellegű feltérképezés — amely még távolról sem teljes — az első szükséges lépés a további kutatáshoz. A következő feladat az alapvető művek két világháború közötti felhasználásának és hatásának a felmérése. Annak a megállapítására van szükség, hogy milyen tömegekhez és személyiségekhez jutottak el ezek a művek. Mindez egyben feleletet adna a forradalmi munkásmozgalom és az azzal együttthaladó baloldali értelmiség kialakulásának lényeges kérdéseire is.

A bibliográfiai kutatások eredményeiből kitűnik, hogy aránylag nagyszámú lenini írás jutott el elsősorban a munkásmozgalom élgárdájához, de a sajtón keresztül a szervezett munkásság szélesebb tömegeihez és általában a haladó szellemű értelmiségiekhez is. Lenin alapvető művei — *Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka*, „Baloldaliság“, *a kommunizmus gyermekbetegsége*, *Materializmus és empiriokritizmus*, *Allam és forradalom*, *Marx Károly* — a Kommunista Internacionáléra vonatkozó cikkek és gyűjteményes kiadások román, magyar, német és francia nyelven aránylag nagy számban forogtak közkézen.

A forradalmi szellemű tudományos művek és szépirodalom terjesztésének valószínű gócai alakultak ki Bukarestben, Temesváron, Kolozsváron, Nagyváradon és Marosvásárhelyen. Bukarestből már 1920-tól megindultak Erdély felé a *Biblioteca Comunistă* sorozat kiadványai. Ha eltekintünk a munkássajtóban közölt kisebb terjedelmű írásoktól, akkor megállapítható, hogy ezek voltak Leninnek a Romániában forgalomba kerülő első jelentősebb művei. Ilyenek *A burzsoá demokrácia és a proletárdiktatúra*, *A szovjethatalom soronlevő feladatai*, *A berni Internacionálé hősei*, *A Kommunista Internacionálé...*, „Baloldaliság“, *a kommunizmus gyermekbetegsége*, *Az Ifjúsági Szövetségek feladatai*. Ezeket a Szocialista Párt baloldali-forradalmi szárnyának a tagjai, az 1921—1922-ben kialakuló Kommunista Párt és az Ifjún munkás Szövetség szervezetei terjesztették és használták fel a marxista—leninista ideológiai oktatásban. Bekerültek a munkásotthonok és az ifjún munkás csoportok könyvtáraiba is, többségükben azonban az évek folyamán áldozatul estek az üldözésnek.

A *Biblioteca Comunistă* sorozatban megjelent művek eljutottak az értelmiséghez is. Több közülük, 1921—1922-ben a Kolozsváron működő egyetemi Szociológiai Szeminárium könyvtárába, onnan pedig az Egyetemi Könyvtár állományába került, ahol ma is megtalálható (*Teodor Mihăilescu: Unele constatări în legătură cu circulația operei clasiceilor marxism—leninismului la Biblioteca Centrală Universitară din Cluj... Călușa Bibliotecarului*, 1955. 10). A visszaemlékezők szerint ezeket a könyveket — mindaddig, míg kikölcsönzésüket be nem tiltották — elsősorban az egyetemen működő fiatal szociológusok, a „Societate de miine“, a *Korunk* és az

AZ IMPERIALIZMUS, MINT A KAPITALIZMUS LEGFELSŐBB FOKA

NÉPSZERŰ LEÍRAS

ELOSZO

A füzetet, amelyet itt az olvasó elé bocsátok, 1916 tavaszán írtam Zürichben. Az ottani munkakörülmények között természetesen bizonyos mértékben hiányoltam francia és angol irodalmi anyagnak és igen nagy mértékben orosz irodalmi termékeknek. Mindazonáltal az imperializmusról szóló legfontosabb angol munkát, J. A. Hobson könyvét, oly figyelmesen használtam fel, amilyen figyelmet ez a munka — meggyőződésem szerint — megérdemel.

A füzetet a cári cenzúra figyelembevételével írtam. Ennek fogya nemcsak könyvtelen voltam kizárólag elméleti — különösen gazdaságtani — elemzésre szorított, de a szükséges, nem nagyszámú, politikára vonatkozó megjegyzést is a legnagyobb óvatossággal, célzások formájában voltam kénytelen megfogalmazni, azon az aecopusi — átkozott aecopusi — nyelven, amelyre a cárizmus minden forradalmárt kényszerített, aki „legális” mű megírása céljából vette kezébe a tollat.

Nehéz újból olvasni ma, a szabadság napjaiban, a füzetnek ezeket a cári cenzúrára való tekintettel megnyomorított, mintegy vasfogóba szorított helyeit. Arról, hogy az imperializmus a szocialista forradalom elősejtje, arról, hogy a szocializmus (szocializmus szavakban, szocializmus tettekben) nem egyéb, mint a szocializmus teljes elárulása, a burzsoázia oldalára való teljes átállás, hogy a munkásmozgalomnak ez a kettészakadás az imperializmus objektív feltételeivel áll kapcsolatban, stb. — minderről „burzsoázia”-nyelven kellett beszélnem a kénytelen vagyok az olvasót, akik ez a kérdés érdekel, külföldön, az 1914—1917-es években írott cikkeim¹ hamarosan megjelenendő új kiadására utalni. Külön itt kell emelnem egy helyet a 119—

Lenin imperializmusról szóló könyvének álcázott kötése

Aradi Viktor szerkesztésében megjelenő *A Jövő társadalmá* köré tömörült értelmi-ségek és diákok olvasták.

A magyarországi Tanácsköztársaság fennállása alatt megjelent kötetek főleg Nagyváradról terjedtek szerteszét. A *Kommunista Könyvtár* és a *Vörös Könyvtár* sorozatában kiadott Lenin-művek féltve őrzött relikviái voltak a magyarországi proletárforradalomnak és a magyar nyelven fellelhető első lenini munkák közé tartoztak. Nagyváradon, Kolozsváron, Marosvásárhelyen — s más városokban is — több példány került belőlük forgalomba. A legelterjedtebb az *Allam és forradalom*, valamint a *polgári demokrácia és a proletárdiktatúra* kötete volt. Az előbbinek Rudas László fordításában megjelent kiadása talán a legrégebb, Erdélyben található magyar nyelvű Lenin-mű. Egyik példánya 1919-ben került a kolozsvári Egyetemi Könyvtárba, egy másik Marosvásárhelyen Halász József könyvtárában volt. Ezt sokan olvasták mindaddig, míg 1930-ban egy házkutatás alkalmával a szigoranca emberei Lenin többi műveivel együtt elvitték. Ugyancsak az *Allam és forradalom* egyik német nyelvű kötete 1920-ban Bécsen keresztül jutott Temesvárra. „Megmenekülését” kötésének köszönheti, fedőlapján a cím: *Erinnerungen von Goethe*. Ezt a példányt Temesváron és Kolozsváron sokan olvasták, több részletét lefordították román és magyar nyelvre, és különböző munkáslapokban közölték vagy legfeljelve terjesztették.

Temesvár jelentős szerepet töltött be a németül megjelent lenini, és általában a baloldali irodalom behozatala terén. Az első nagy szállítmány 1920 nyarán, a kommunista párt létrehozásáért folyó küzdelem leghevesebb időszakának a kezdetén érkezett, és az egész országban szétszóródott. A könyvek behozatalát Bebrits Lajos,

a kommunista baloldal akkori temesvári vezetője kezdeményezte és Laches József, a Szocialista Párt Bánát kerületének titkára szervezte meg. Laches a Francia Szocialista Párt tagja volt előzőleg, és az első világháború idején mint idegen állampolgárt a Kuncz Aladár regényéből ismert Fekete kolostorba internálták. Szenvedélyes könyvbarát lévén, a fogságban is kölcsönkönyvtárat kezelt. A német nyelvű könyvek tömeges behozatalára egy alkalommal a temesvári munkásság osztrák gyermeknyaralattal akcióját használták fel. Az éhező osztrák proletár gyermekekért Laches ment Bécsbe, és az osztrák munkásszervezetektől kapott többszáz kötetet a gyerekek poggyászába rejtve juttatták az országba. A későbbiek során is ő szervezte meg a könyvek behozatalát Bécsből.

A Lenin-művek elterjedésének igen nagy jelentősége volt a Kommunista Párt létrehozásáért folyó ideológiai küzdelemben. Ha valaki végignézi a párt megalakulása előtti hazai román, magyar és német munkássajtót, meglepődve tapasztalhatja, milyen nagy számban közöltek cikkeket Lenintől és részleteket műveiből, milyen sok, egyértelműen leninista szellemben írt cikk jelent meg.

A magyarországi Tanácsköztársaság bukása után a Romániában menedéket talált emigránsok és hazai kommunisták kapcsolatot teremtettek a bécsi, majd a berlini és moszkvai emigrációval. Ez az összefüggés a hazai munkásmozgalom történetének még megíratlan lapjai közé tartozik. A bécsi emigrációt megjárva jött haza többek között Köblös Elek, a Kommunista Párt egyik kiemelkedő vezető személyisége, Jász Dezső, a Román Kommunista Párt magyar nyelvű legális lapjának, a bukaresti *Munkás*nak a szerkesztője, továbbá Fónagy János, Józsa Béla, Aradi Viktor. Itt talált átmenetileg otthonra Dienes László és végleg Gaál Gábor.

A külföldi irodalom behozatala két csatornán keresztül történt: az egyik a hatóságok előtt a mozgalomban játszott szerepük szempontjából ismeretlen emberek címére érkező küldemények, a másik lehetőség egyes könyvkereskedelmi vállalatok közvetítése volt.

Az első hálózat úgyszólván minden nagyobb romániai várost magába foglalt, és gyakran a magánkezdeményezés játszott létrejöttében szerepet. A könyvkereskedések csatornája szűkebb volt, de jelentősége számottevő. Bukarestben több üzlet foglalkozott külföldi könyvek terjesztésével, a legismertebbek a Haschefer és a Hachet, amelyek a baloldali irodalomra szakosították magukat, és jó áron minden könyvet behoztak. Kolozsváron a dr. Dobó Ferenc vezette Lepage könyvterjesztő vállalat és Grünwald Armin könyvüzlete. Temesváron a Moravetz könyvkereskedelmi vállalat, Brassóban a *Brassói Lapok* könyvüzlete forgalmazta az idegen nyelvű baloldali irodalmat. Egyes személyek, Aradi Viktor, Simó Géza, Dán István, Kohn Hillel, Lázár Ödön, Ballauer Antal, e sorok szerzője, rendszeresen foglalkoztak könyvterjesztéssel. Temesváron a Munkásotthonban jól ellátott Munkás Könyvkereskedés működött. A tiltott irodalmat természetesen „pült alatt” terjesztették. Nemzetközi együttműködés jegyében, a Nemzetközi Munkássegély vezetőjének, Willi Münzenbergnek a propaganda-gépezetével kapcsolatban álló két nagynevű könyvkiadó, a *Malik Verlag* és a *Neuer Deutscher Verlag*, kedvező feltételek mellett küldött könyveket. A Román Munkássegély részben ezúton kapott támogatást a testvér szervezetektől. Hasonló módon jártak el a baloldali eszperantista könyvkiadók.

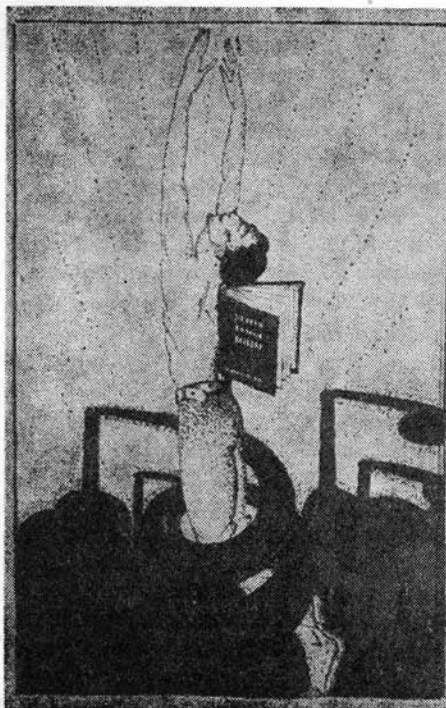
A külföldi könyvek terjesztésének körébe tartozik a temesváriak kapcsolata az 1923-ig Bécsben tartózkodó Sallai Imrével, a horthysta vésztörvénytörvények által később halálra ítélt és kivégzett munkásvezetővel. Említésre méltó, hogy a bukaresti *Munkás* nagy mennyiségben terjesztette Lukács György *Lenin* című filozófiai tárgyú könyvecskéjét.

A munkáskönyvtárakban és az illegális ifjúmunkás könyvtárakban mindig akadtak Lenin-művek. A legnagyobb erdélyi munkáskönyvtárnak, a temesvári Egyesületes Szakszervezetek Közkönyvtárának nyomtatott jegyzéke egyetlen Lenin-művet tüntet fel, a *Marx Károlyt*, a valóságban azonban rendszeresítve volt az álcázott átkötés, és a könyvtárosok tudták, hogy kinek adhatják ezeket a példányokat. Temesvár régi szocialista hagyományokon nevelkedett munkássága híres volt tudás-szomjáról, színvonalas szabad-iskoláiról és könyvszeretetről. Sok munkás nagyon szép, válogatott könyvekből összeállított könyvtárral rendelkezett, melyben a marxista—leninista irodalom dominált. Híres volt Müller Kálmánnak, az Egyesületes Szakszervezetek elnökének és Meier János nyomdász vezetőnek a magánkönyvtára.

Széles körben terjedtek el Erdélyben az 1923—1926 között Bécsben kiadott *Munka és Tudás* könyvtára sorozatában megjelent Lenin-művek és gyűjteményes kiadások. Ennek a sorozatnak első számú kötete Lenin *Marx Károlya* volt, Kun Béla előszavával. A kötet magában foglalta Lenin *A marxizmus három forrása és három alkotórésze* című írását is. Mint már említettük, egyik példánya a temesvári Munkáskönyvtár katalógusában szerepelt, egy másik példánya a kolozsvári baloldali diákmozgalom szemináriumainak volt a legtöbbet használt kézikönyve. A kolozsvári diákszemináriumok vezetői és résztvevői között említhetjük Csögör Erzsébetet, Brassai Viktort, Szirmai Istvánt, Salamon Ernót, Ludovic Rațiu, Gartner Ferencet, Balkányi Miklóst, Balkányi Andrást. Ez a kis kötet száz és száz kézen ment át, és máig hatóan emlékezetében maradt az akkori diák- és ifjúmunkás-olvasóknak, a szeminárium hallgatóinak. Ennek az időszaknak a baloldali diákmozgalmában, kommunista és szocialista ifjúmunkásmozgalmában nevelkedett Teofil Vescan, Tudor Bugnariu, Jordáky Lajos, Csehi Gyula, Eduard Mezincescu, Vasile Pogăceanu, Alexandru Roșca, Gáll Ernő, Tóth József, Traian Dinculescu, Gheorghe Miclea, Zoe Bugnariu, Mureșan Gábor, Adorján György, Paneth Ferenc és a MADOSZ fiatal értelmiségije közül Bányai László, Mayer László, Séra Zoltán, Vincze János. A román nyelvű szemináriumok rendszerint a franciaországi Lenin-köteteket használták.

A *Munka és Tudás* sorozatban jelent meg a „Baloldaliság”, a *kommunizmus gyermekbetegsége* és *A harc a diktatúráért* című gyűjteményes kötet. A sorozat 1930-tól a Moszkvában kiadott *Sarló és kalapács* könyvtára köteteivel folytatódott. Ezek főleg cikkgyűjtemények voltak, mint *Az imperialista háborúról*, *Hogyan építjük a pártot?*, és a *Burzsoá-demokratikus és proletár forradalom* címűek. A sorozatot 1932-től Lenin válogatott munkái — ugyancsak gyűjteményes kötetek — követték. A két első sorozatnak minden kiadványa — Bécs, Prága és Párizs közvetítésével — bejutott Romániába. Lenin válogatott munkáinak román és magyar nyelvű 12 kötete a fasizmus előretörése következtében már csak hiányosan került be az országba. E könyvritkaságoknak tekinthető kötetek néhány példánya különböző könyvtárak és magánszemélyek tulajdonában ma is megtalálható.

A Román Kommunista Párt Kolozsváron működő Erdélyi Területi Bizottsága 1933-ban az ideológiai oktatás hatékonyabbá tétele érdekében szemináriumi bizottságot szervezett: vezetője Józsa Béla volt, közvetlen munkatársai Deheleanu-Déri Gyula, Tihanyi Erzsébet, Traian Cerbu, Heves Ferenc, Victor Cheresesiu, Deheleanu Margit. A haladó szellemű értelmiségiek eszmei irányítása volt a fő feladatuk. Először is megfelelő könyvekről gondoskodtak, hogy az erre alkalmas értelmiségieket szemináriumok vezetésére és nyilvános előadások tartására készítsék elő. Az egyik tanfolyamot Antal Márk matematikus vezette a lakásán. Kiindulásnak a *Kommunista Párt Kiáltványának*, a *Munka és Tudás* sorozatban megjelent, Rjazanov magyarázataival ellátott kötetét használták, s anyagát a magyarázatok és az ismert

4779 Engels Frigyes	A család, a magántulajdon és az állam kérdése
4423 Grünwald B.	A régi Magyarország
6251 Jászai Oszkár	Magyarország jövője és a dunai egyezsült államok
4690 Kovács Jenő	Tudományos szervezetek
4120 Kropotkin Fjodor	A kölcsönös segítség mint természettörvény
4112 Lalargue Pál	A társas vallás
5305 Lúncsaj Jenő dr.	Szocializmus és etika
6942 Lenin	Mari Károly
4119 Loria Achille	A szociológia feladata és iskolái
6946 Marx K. és Engels F.	A kommunista kiáltvány
6045 Morus Tamás	Utopia
4311 Ostwald	Feltalálók, felfedezők, nagy emberek
5278	
5872	
7449	
6948 Plechanow György	A marxizmus tudományos alapproblémái
3189 Rácz Béla	Kereszténység és rabszolgaság
5283 Renan Ernő	Jézus élete
4129 Somló Bodog	Állami beavatkozás és individualizmus
4974 Szabó László dr.	Modern újságírás
4114 Wolfner Pál dr.	A történelmi fejlődés rövid vázlata

Temészettudomány

6938 Bergel Alfons	Ulassia a levegőben
6182 Enzf Géza	Az élők világa
6826 Szentgyörgyi József	Órlekké mozgó repetők

A temesvári Munkás Otthon könyvtárának katalógusából

Lenin-művek segítségével a két világháború közötti hazai viszonyokra alkalmazták. Ezen a szemináriumon Csögör Lajos, Demeter János vettek rendszeresen részt, néhányszor Tamási Áron, és alkalmilag mások is megjelentek (Csögör Lajos visszaemlékezése). Több ehhez hasonló, három-négy személyből álló tanulmányi kör működött Kolozsváron. Vezetőik olyan képzett értelmiségiek voltak, mint Deheleanu-Déri Gyula, Victor Cheresesiu, Tihanyi Erzsébet, Becski Andor, Szegő Júlia, Traian Cerbu.

Az egyik legjelentősebbnek tekinthető csoport Lenin *Materializmus és empiriokritícizmusa* német nyelvű szövegének fordításával és a nehezebb részletek megvitatásával foglalkozott. A csoport munkáját Deheleanu-Déri Gyula irányította és közvetlenül Szegő Júlia vezette. A Szegő-család Majális úti lakásán gyűltek össze. Az összejövetel célját zenével álcázták, a munkát néha félbeszakították, ilyenkor Szegő Júlia a zongorához ült és dalokat adott elő. Itt is jelen volt a rendkívül megnyerő és ösztönző hatású Antal Márk. A *Materializmus és empiriokritícizmus* fordításában és tanulmányozásában részt vett Rohonyi Vilmos mérnök, Csögör Lajos és Erzsébet, Jancsó Elemér irodalomtörténész és Mikó Imre szociológus (Heves Ferenc, Szegő Júlia, Deheleanu Margit, Csögör Lajos és Erzsébet visszaemlékezése alapján). Itt említjük meg, hogy a *Materializmus és empiriokritícizmus* első francia nyelvű példányát Valeriu Novac hozta Kolozsvárra.

A Kolozsváron található Lenin-kötetek legérdekesebbike a „*Baloldalosság*“ román nyelvű („*Stingismul*“ *boala copilărească a comunismului*) sokszorosított példánya. A negyedrétf-formátumú könyv kiadási éve 1937. A címlap szerint a *Mică bibliotecă marxistă* első kötete. A kiadói előszó rendkívül érdekes, mert fényt vet a Lenin-

művek felszabadulás előtti kiadásának történetére. „A jelen füzet — írja a bevezető —, amennyire ismeretes, a „*Baloldaliság*...“ harmadik román kiadása... és a francia kiadás nyomán készült. Technikai okokból a műbe nem vettük be Lenin öt előszavát és kimaradtak a magyarázatok. Ezzel szemben a mű szövege csonkítatlan. Azok a feltételek, amelyek között egy ilyenfajta írásmű manapság románul megjelenhet, rendkívülien súlyosak, de mégis vállaltuk, azzal a meggyőződéssel, hogy minden egyes marxista—leninista művel hatásos fegyvert adunk a békéért, kenyérért, földért és szabadságért küzdők kezébe. A dolgok természetéből következik, hogy a példányszám alacsony. Erőfeszítéseink csak akkor lesznek gyümölcsözőek, ha minden egyes példány kézzől-kézre jár, ha minden egyes példányt minél többen olvasnak. Anyagi lehetőségeink csekélyek. Ha olvasóink nem fogják megérteni, hogy ezért a füzetért fizetni kell, ahogyan könyvesboltokban szokás, akkor ez lesz az utolsó mű, amelyet kiadhatunk... Ennek a sorozatnak célja, hogy... a nagyszerű történelmi feladatokhoz felnőjünk. Legyen tehát ez a mű drága ajándék, amilyen drága az igaz ügyért küzdő katonának a saját fegyvere.“ A kötet egyik példánya Moskovits Béla (Kolozsvár) tulajdonában van. Azelőtt Balla Károlyé (a későbbi íróé) volt. A „*Baloldaliság*...“ kiadása az antifasiszta népfront-mozgalom ügyét szolgálta. A bevezetés rámutat arra, hogy a népfront megteremtésének egyik előfeltétele a szektáriánusok, a baloldaliaskodó nézetek leküzdése.

A fennmaradt, Erdélyben használt Lenin-művek értékes példányaikat őrzi a szepesi Brukenthal Múzeum könyvtára. Országos viszonylatban a legrégebb kiadású Lenin-füzet az orosz nyelvű, *A jelszavakról* című brosúra, melyet a könyvtárnak 1934-ben ajándékozott az osztrák—magyar hadsereg egy volt tisztje. A könyvtár birtokában található a német nyelvű, 1920-ban Bécsben kiadott, *A fenyegető katasztrófa és hogyan harcoljunk ellene* brosúra, Sofia Liebknecht fordításában. A könyvtár gyűjteményében őrzi a Kommunista Internacionálé Kiadójának 1921-ből származó német nyelvű *Almanachját* Lenin, Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht több cikkével. Az *Almanach* 1922-ben került a könyvtár tulajdonába (Mircea Avram: *Vechi ediții ale operelor clasiceilor marxism—leninismului*... Megjelent a *Prima sesiune științifică de bibliologie și documentare*, Akadémiai Kiadó, 1955).

Marosvásárhelyen a marxista—leninista irodalom legelső lelkes terjesztőjének az ifjúmunkás-vezető Lázár Ödönt tekinthetjük. Szép könyvtára volt, egy rendőrségi házkutatási jegyzőkönyv tanúsága szerint könyvtárát a sziguranca alaposan feldúlta. Az elkobzott könyvek között egy Lenin-kötet is szerepel. Gazdag munkásmozgalmi könyvgyűjteménye volt Halász Józsefnek. Az 1925-ben készült könyvtárkatalógus három német és két magyar nyelvű kötetet tüntet fel. Egy sincs meg közülük. A kölcsönjegyzékben 12-en szerepelnek, akik Lenin-művet kaptak kölcsön, köztük Simó Géza és Szilágyi András. Simó Géza közismerten szenvedélyes könyvbarát és terjesztő volt. Számos hazai és külföldi kapcsolata révén megjelenésük után azonnal megszerezte a marxista—leninista műveket, a baloldali szépirodalmi könyveket és folyóiratokat. A *Munka és Tudás*, valamint a *Sarló és Kalapács* sorozatban megjelent összes műveket több példányban vásárolta meg és terjesztette. A könyveket nem gyűjtötte, azt vallotta: hivatásuk, hogy olvassák őket. Hozzá hasonló könyvterjesztő volt Rácz Béla. Turnowsky Sándor könyvtár-hagyatékát a marosvásárhelyi Teleki—Bolyai dokumentációs könyvtár őrzi. A hagyatékban két francia nyelvű Lenin-kötet található, a *Bibliothèque Communiste* kiadásában megjelent (1921) *Allam és Forradalom* — érdekes jogi vonatkozású széljegyzetekkel. A marosvásárhelyi Múzeum gyűjteményében Leninről szóló 1923-as kiadású német nyelvű kötet található, amelyen rajta van az akkor legálisan működő Román Kommunista Párt Maros megyei szervezetének körbélyegzője, közepén a sarló és kalapáccsal.

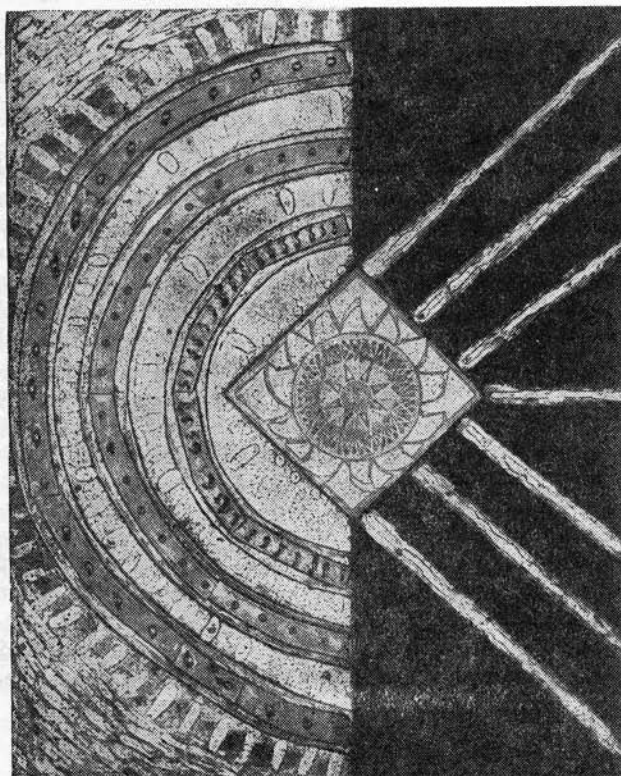
Az illegális mozgalomban használt könyvek közül fennmaradt a 12 kötetes Lenin-sorozatból az 5. kötet: *Az imperializmus és az imperialista háború* című gyűjtemény, amely 1934-ben jelent meg Moszkvában. A könyv Lenin több írását tartalmazza, köztük *Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka*, *A II. Internacionálé összeomlása*, *A szocialista forradalom és a nemzetek önrendelkezési joga* című munkákat. A borítólapjára a megtévesztő A. Bernstein *Nord Pol* címet nyomtatták. A könyv 1935-ben került Marosvásárhelyre, és számos tanulmányozó kezén ment át. (Jelenleg e sorok írójának gyűjteményében van.)

*

A Lenin-művek nemcsak a nagyobb városokban terjedtek el, hanem a kisebb és eldugott helységekre is eljutottak. A marosvölgyi fűrészgyári kolóniákban működő kis munkáskönyvtárakban és az osztálytudatos munkásoknál gyakran lehetett marxista—leninista irodalmat találni. Ennek egyik példája: Ivan Cifra maroshévízi munkás könyvtárában szép számmal találhatók román és magyar nyelvű könyvek Engelstől, Kautskytól, Lafargue-tól. Lenintől a *Marx Károly, A berni Internacionálé hősei* és az *Allam és forradalom* régi kiadásai vannak meg.

Lenin művei útjának ez a vázlatos bemutatása a két világháború közötti Erdély területéről származó ismert adatokat sem foglalhatja teljesen magába. Külön krónikákat lehetne szentelni az egyes városoknak, könyvtáraknak, könyveknek és személyeknek. Azonban így is megállapítható, hogy széles körű érdeklődés mutatkozott Lenin művei iránt, és alapvető munkáit sokan megismerték. Ha végigtekintünk azoknak a során, akik munkáit tanulmányozták, világossá válik, hogy forradalmi alkotó tevékenységük marxista—leninista tudományos képzettségükben gyökerezik.

Fuchs Simon

Feszt
László:
Sugárzás
(kollográfia)